

NA PAMĚT EDUARDA VOJANA.

Řeč, která měla být proslovena po smrti Ed. Vojana r. 1920 o smuteční slavnosti chystané v Národním divadle. Řeč nebyla promluvena, poněvadž dotčená slavnost se nekonala.

Hlaholné fanfáry vítávaly na toto jeviště Vojanovy krále. Teď smuteční hudba právě dozněvší teskně připomenula nám, že král této scény na vždy odešel, že odebral se v kraj, o kterém v Hamletu tak úchvatně rozjímal.

S radostí spěchávali jsme sem do Národního divadla na umělecké svátky, kterými byly Vojanovy večery, dychtivě spěchávali jsme spatřit postavy jím vytvořené, jichž nelze zapomenout.

Dnes vidíme tu jen mistrovu památku, jedinou zřetelnou památku, která v Národním divadle po něm zůstane, ve vestibulu jeho poprsí, vytvořené mistrem Štursou, postavené zemskou správou z úcty a vděčnosti.

Toť mužsky krásná hlava našeho největšího herce. Její chladná, bronzová tvář bude vždy roze-

hřívati krásné vzpomínky v srdci těch, kteří vidali umění zesnulého mistra.

Dnešní smuteční slavnost pořádaná z podnětu členstva Národního divadla je projevem oddanosti všech kolegův a kolegyně k velkému jejich druhu. Nerozžehnal se s nimi zde na jevišti, nerozloučil se s obecenstvem, se svými nesčetnými ctiteli za hlučných ovací. Odešel v plném díle, v neochablé tvořivosti, odešel mlád, ačkoliv půl století působil na divadle a z těchto padesáti let dva a třicet v Národním.

Odešel mlád, jarý ve svém umění. Jeho nestihlo, aby musil tesklivě opakovati povzdech starého hraběte z Rousillonu v Shakespearově „Konec vše napraví“:

„Kéž nepřežiju dne,
kdy olej dohoří v mém kahanu,
a nejsem čoudem světu mladšímu,
jenž všim, co není nové, pohrdá.“

Jeho kahan plápolal ustavičně plným, jasným světlem, ba čím dále, ó, jak vzácné to štěstí, hořel tím jasněji. Strom jeho umění stále se zelenal i mohutněl, a nebylo na žádné jeho ratolesti listu svadlého nebo uschlého. A mladých byl miláčkem.

Nebudiž mně úkolem, abych zcela jej ocenil. To učinili a učiní povolání. Jen poklonit se chci s Vámi světlému jménu, jeho požehnanému umění a lítostivě rozpomenouti se s Vámi na bolestnou, těžkou ztrátu, která jeho odchodem stihla naše dramatické umění. A za české dramatické spisovatele proslovuji upřímnou vděčnost za vše, co Vojan svým uměním učinil pro naši původní dramatickou tvorbu, ať tvořil postavy z naší mythické doby nebo z našich i cizích dějin, ať ze života nynějšího, zvláště

vesnického. Jim všem dával celé své umění, jeho hrou vyrůstaly a ožívaly plným životem.

V jinošském věku zahořel láskou k divadlu. Pro ně opustil, když mu bylo šestnácte let, domov a rodinu. Mladičký Pražan malostranský stal se kočující hercem. Poznal klopotný život hereckých společností, poznal bídu, někdy veselou, často zlou, poznal komedii i tragiku života i pozlátko slávy. Byla to doba pestrých potulek, poznání, zkušeností a zápasů, za kterých mužný jeho duch jen sílil, umělecky sbíral a těžil.

Nikdy nezapomněl na tato léta, ochotně se vracel na malou, venkovskou scénu, ze které vyšel, kdykoliv jej pozvali k pohostinskému vystoupení. Nezpyšněl v době svých velkých, pražských úspěchů; slavný herec, ctě svůj stav, vždy se přátelsky hlásil k venkovským kolegům, a bylo-li potřeba pomoci, pomáhal. Pamatoval na ně i v posledních svých dnech i ve svém velkém utrpení. Jeho přáním proměnilo se kvítí, jež mělo zdobiti jeho rakev a hrob, v účinnou pomoc Asylu českého herectva.

Na jaře r. 1888 vystoupil na Národním divadle a stal se jeho členem. Sen, který snil venkovský herec o své působnosti, o svém tvoření na velké, národní scéně, všem dramatickým umělcům tak žádoucí, nesplnil se. Vojanovi začala se tu ne skvělá dráha, nýbrž klopotná cesta těžkých překážek a nesnází. Chtěl k vrcholu svého umění, ale neporozumění, nepřízeň jej zdržovaly a překážely mu. Cítil velkou křivdu, mysl mu zhořkla, a ta hořkost zůstala; a zůstal i sarkasmus, jímž si ulevoval. Šťastná náhoda mu popřála, aby ukázal, jak bohatý je poklad jeho uměleckých sil. Zvítězil a vítězil pak po dvacet let. Vybojovav si své místo, postupoval,

velký zápasník umění, od vítězství k vítězství, od mety k metě vždy vyšší a slavnější.

Jak rozlehlé bylo pole jeho mohutné, mnohotvárné tvořivosti! Shakespeare, Goethe, Schiller, Ibsen, Čechov, Rostand, klasičtí i moderní autoři je označují jakož i dramatická literatura domácí. O jeho pohřbu nesli členové Národního divadla pět a čtyřicet věnců s jmény jeho úloh zvláště významných. Tento počet sám by svědčil o vzácné tvořivosti umělcově; ale počet ten nebyl úplný. Nejednen věnec mohl býti ještě upleten, jméno ne jedné znamenité jeho úlohy mohlo býti do něho vepsáno.

Vojan, z té duše oddaný svému umění, nebyl krasořečník, nemiloval lahodné deklamace, efektního pathosu. Byl prostý a přirozený. Hnutí duševní pojímal a tlumočil z hlubokého prožití představované postavy i z jemného, bystře rozpoznávajícího rozmyslu, jenž probádal nejen postavu samou, ale uvažoval i o všem jejím ovzduší a okolí. A hrdé bylo jeho umění. Nešlo nikomu vstříc, nikdy se nepodrobilo cizímu vkusu nebo ohledům, nikdy se nesmlouvalo, nikdy neslevovalo. Vždy byl svůj.

Pamatujete, jak hrál bez velkých gest, často celé scény i bez gesta. A přece tou hrou, svým mistrným slovem, jež zvučelo nitrem, duší, vši svou oslňující osobností strhoval posluchače a nutil jej, aby se zatajeným dechem jej sledoval, aby na něj zapomněl a žil s ním postavu jím hranou.

A jeho řeč! Byl mistr českého slova, jež znělo z jeho úst přesně, plasticky a hudebně. O Vojanovi platí Shakespearovo, že „svoje tklivá slova nesil v sluch, však rouboval je, aby rostla tam a nesla plod.“ Radost byla jej sledovat, jak ovládal složitou řeč, jak přívalem vět a slov nesla se v jeho přednesu jasně, neporušeně lodička myšlenky.

Jeho temperamentu svědčily zvláště povahy silné vůle, hrdé, pyšné až pánovité, jízlivé, tvrdé. Vzpomeňme jeho sarkasmu, tu krutého, tu bolestného, vzpomeňme i jeho smíchu, jak ostře hlaholil a dovedl být i hrozný.

Vedle těchto hrdých a tvrdých mužů jaké zas postavy povah nerozhodných, trávících se svou slabostí, trpících silou osudovou, postavy hloubavé, smutek života těžko nesoucí nebo až mystické, v hrách ruských a Ibsenových! Jak nevzpomenouti jmenovitě jeho Hamleta, kterak tuto kolísavou povahu jednotně vytvořil, kterak ji našemu porozumění a srdci přiblížil.

Vedle králů, princů a šlechticů jeho postavy z maloměstského života, jeho jonáci naší vesnice, plní furiantství a vzdoru, a naši mučedníci a hrdinové, jež hrál, abych užil slov Jindřicha Vodáka, s jejich evangelickou věrností k pravdě boží.

Hle, jaký Vojanův svět!

Byl si vědom síly svého umění, proto však nechoval se neuznale k jiným. Vzpomínám si, s jakým obdivem mluvil jmenovitě o Kolárovi mladším.

Nutno ještě zmíniti se o tom, jak vřele byl oddán lidu. Proto tak rád hrál v odpoledních, lidových představeních; uznání a přízeň jejich občanstva, jež ho milovalo, těšily jej nad jiné.

Jaký byl jeho svět, opakujeme si.

Bezděky se rozhlížíme tímto jevištěm, s něhož nás rozechvíval, povznášel, dojímal i jasem veselosti mysl nám rozjasňoval, zvláště ve hrách Shakespearových, a našim zrakům zjevuje se slavný mistr ve svých postavách. Hle, z šera zákulisí jaký uchvacující tlum vychází! V čele starý král Lear a s ním zasmušilý princ dánský, krvavý Macbeth, Beneš brit-

kého vtipu a slova, netvorný Richard III., Tybalt „učiněný bohatýr“, Othelo, strhující Antonius, zádu-
čivý Jacques z „Jak se vám líbí“, tu „drsný muž,
ne děcko v námluvách“, Petruchio, Shylock, ho-
roucí Mortimer, v své moci nerozhodný Valdštejn,
Mefisto, všechen jízlivý ůábeí v sarkasmu svém a
v své ironii, rytířský Cyrano, Solness, stavitel zá-
vratných staveb, doktor Rank a Veršinin, hořký
Astrov v Strýci Váňovi, sešlý Valenta, duchaplný
Kaunic, prchlivý Francek Maryšín, velebný a přece
tak mile lidský Karel IV. — a jiní a jiní — Dlouhá,
dlouhá řada nezapomenutelných —

Jakým byl Vojan tvůrcem!

Ale jaká ztráta pro naše dramatické umění, jakýť
žal, že opustil svou říši —

Těmito prostorami bouřily od přízemí do stropu
přívaly potlesku a nadšeného jásání milovanému
mistru.

Teď tu tesklivé ticho.

Ale památka slavného umělce zůstane v našich
srdcích. A na listu dějin našeho divadla. A ta bude
nehynoucí.